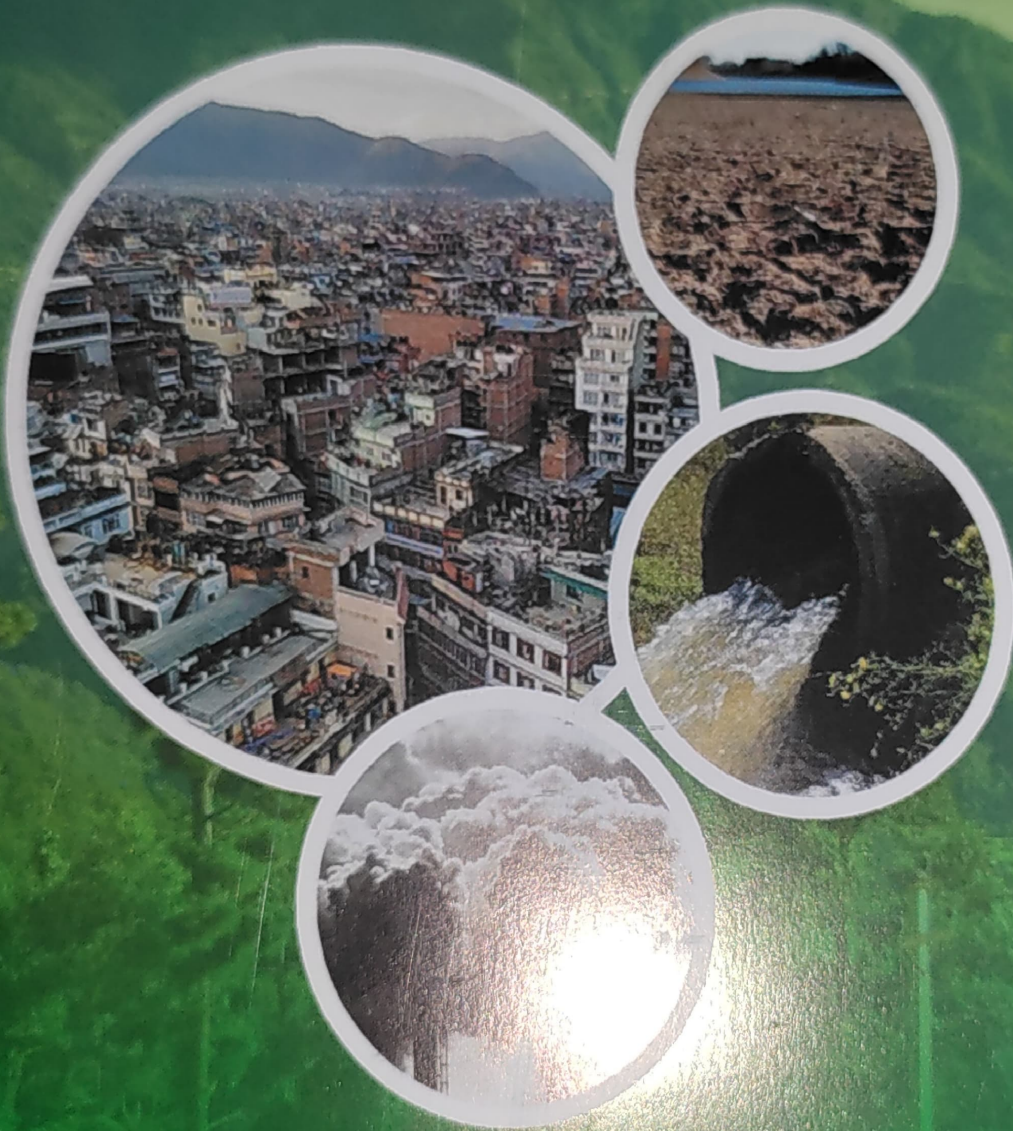

शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका

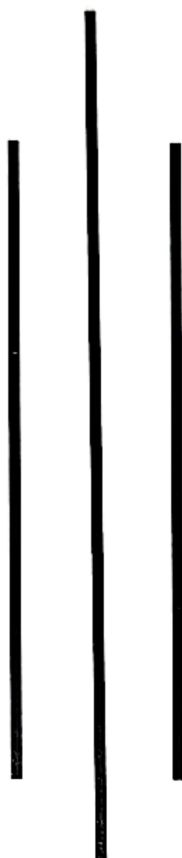
२०६७

नेपाल सरकार
शहरी विकास मन्त्रालय
शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग

शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका

२०६७

नेपाल सरकार
शहरी विकास मन्त्रालय
शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग

प्रकाशक :

नेपाल सरकार

शहरी विकास मन्त्रालय

शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग

बबरमहल, काठमाडौं

फोन : ४२६२३६५, ४२६२४६६

प्रथम संस्करण २०६७ साल : १००० प्रति

दोस्रो संस्करण २०७१ साल : २००० प्रति

© सर्वाधिकार : प्रकाशकमा सुरक्षित

मिति : २०६८।३।२१ को वातावरण मन्त्रालय
मन्त्रीस्तरीय निर्णयबाट स्वीकृत

मन्तव्य

तीव्र शहरीकरणका कारण मनगो आर्थिक अवसरहरुको सृजना भए तापनि शहरीकरण संगसंगै वातावरणमा यसका नकारात्मक प्रभावहरु पनि देखा पर्न थालेको सन्दर्भमा वायु प्रदूषण, फोहोरमैला, जलप्रदूषण, खुला क्षेत्रको विनाश, वनजंगल तथा हरियालीको विनाश जस्ता वातावरणमा देखिएका नकारात्मक क्रियाकलापहरुमा बढ्दो शहरीकरणको पनि ठूलो भूमिका रहेको देखिन्छ । तसर्थ, शहरी क्षेत्रभित्र बढ्दै गएको भौतिक विकास तथा अन्य मानवीय क्रियाकलापबाट पर्न गएको नकारात्मक वातावरणीय प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न, राष्ट्रिय सम्पदाको प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्न, सर्वसाधारणको जनस्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न तथा स्वच्छ, सफा एवं वातावरणमैत्री, दिगो शहरी विकास गर्ने पुनीत उद्देश्य सहित जारी गरिएको “शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७” वातावरण संरक्षणमा एउटा सकारात्मक खुड्किलो सिद्ध हुने कुरामा म विश्वस्त छु ।

वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ को दफा २३ बमोजिम जारी गरिएको यस निर्देशिकाको कार्यान्वयन र सोको अनुगमन समेतको कार्यमा भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय र शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागको महत्वपूर्ण योगदान रहने अपेक्षा गरेको छु । यस निर्देशिकालाई तर्जुमाको चरण देखि कार्यान्वयनको अवस्थासम्म पुऱ्याउने क्रममा विभिन्न रचनात्मक सुझावहरु दिई सहयोग पुऱ्याउने स्थानीय विकास मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय र काठमाडौं महानगरपालिका धन्यवादका पात्र छन् ।

कुनै पनि निर्देशिका वा कानूनी दस्तावेज जारी हुनु आफैमा महत्वपूर्ण कुरा नभएर यसको सफल कार्यान्वयन नै महत्वपूर्ण हुने भएकाले प्रस्तुत निर्देशिकाको सफल कार्यान्वयनमा सम्बन्धित सबै निकाय तथा व्यक्तिको आ-आफ्नो स्थानबाट सहयोगी भूमिका रहनेछ भन्ने अपेक्षाका साथ यस निर्देशिकाको सफल कार्यान्वयनका निमित्त शुभ-कामना दिन चाहन्छु ।

कृष्णा ज्वाली
सचिव

वातावरण मन्त्रालय

मन्तव्य

शहरी क्षेत्रभित्र बढ्दै गएको भौतिक तथा अन्य मानवीय क्रियाकलापहरुबाट वातावरणमा पर्न जाने नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न, राष्ट्रिय सम्पदाको प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्न, जनस्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न तथा स्वच्छ, सफा एवं वातावरणमैत्री दीगो शहरी विकास गर्ने उद्देश्य अनुरूप भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय अर्न्तगत यस शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग र वातावरण मन्त्रालयको सयुक्त प्रयासमा “शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७” तयार गरिएको छ ।

तीव्र रुपमा भइरहेको अव्यवस्थित शहरीकरणले गर्दा शहरको वातावरणीय स्थिति दिन प्रतिदिन बिग्रदै गइरहेको छ । यस परिप्रेक्षमा शहरी क्षेत्रमा गरिने भौतिक विकास वातावरणमैत्री बनाई वातावरण र शहरी विकास, आवास तथा अन्य निर्माण बीच सन्तुलन कायम गर्न यस निर्देशिकाले मार्गदर्शकको भूमिका निर्वाह गर्नेछ भन्ने सोच लिएको छु । साथै राष्ट्रिय शहरी नीति २०६४ को उद्देश्य: स्वच्छ, सुरक्षित र समृद्ध शहरी वातावरणको सिर्जना गरी शहरी वासिन्दाहरुको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन समेत यस निर्देशिकाले गहन भूमिका राख्नेछ भन्ने अपेक्षा गरेको छु ।

अन्तमा यस “शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७” लाई अन्तिम रुप दिन सहयोग गर्नुहुने भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय र वातावरण मन्त्रालयका सम्पूर्ण महानुभावहरुप्रति म कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै यस निर्देशिका तयार गरी प्रकाशन गर्न आफ्नो अमूल्य समय दिनुहुने यस विभाग अर्न्तगत शहरी वातावरण शाखाका शाखा प्रमुख तथा सम्पूर्ण कर्मचारीहरुलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अशोक नाथ उप्रेती

महानिर्देशक

शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग

शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६७

प्रस्तावना : शहरी क्षेत्रभित्र बढ्दै गएको भौतिक विकास तथा अन्य मानवीय क्रियाकलापबाट पर्ने गएको नकारात्मक वातावरणीय प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न, राष्ट्रिय सम्पदाको प्रवर्धन र संरक्षण गर्न, जनस्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न तथा स्वच्छ, सफा एवं वातावरण मैत्री दिगो शहरी विकास गर्न आवश्यक भएकोले वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ को दफा २३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायको निर्देशिका बनाएको छ ।

परिच्छेद - १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यस निर्देशिकाको नाम "शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६७" रहेको छ ।

(२) यो निर्देशिका तुरुन्त लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा :-

(क) "शहरी वातावरण" भन्नाले शहरी क्षेत्रको भौतिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक र सामाजिक प्रणालीहरू, आर्थिक तथा मानवीय क्रियाकलापहरू र यसका विविध पक्ष तथा ती पक्षहरू बीचको अन्तरक्रिया तथा अन्तरसम्बन्ध सम्झनु पर्छ ।

(ख) "शहरी क्षेत्र" भन्नाले राष्ट्रिय शहरी नीति, २०६४ ले परिभाषा गरे अनुरूप कम्तिमा पाँच हजार जनसंख्या, जनघनत्व कम्तिमा १० व्यक्ति प्रति हेक्टर, १० वर्षभन्दा माथिका कूल जनसंख्या मध्ये कम्तिमा ५०% जनसंख्या औद्योगिक, व्यापारिक तथा अन्य सेवा सुविधा जस्ता गैर कृषिक्षेत्रका आर्थिक क्रियाकलापमा आवद्ध रहेको र क्रमबद्ध रूपमा भौतिक विकास एवं विस्तार भएको बस्तीलाई शहरको क्षेत्र भनी सम्झनु पर्छ ।

(ग) "टोल" भन्नाले शहरी क्षेत्र भित्रका सार्वजनिक वा महत्वपूर्ण सामुदायिक स्थल, चोकवाट लगभग ३०० मीटर अर्धव्यास दूरीको क्षेत्रलाई जनाउँदछ ।

(घ) "निर्देशिका" भन्नाले शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६७ सम्झनु पर्छ ।

(ङ) "योजना" भन्नाले शहरी वातावरणमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने गरी संचालन हुने जुनसुकै नीति, आयोजना, कार्यक्रम, मापदण्ड वा कार्य आदि सम्झनु पर्छ ।

“पुरातत्व” भन्नाले विद्यमान शहरी वातावरणीय अवस्थामा परिवर्तन ल्याउने सक्ने किसिमको विकास कार्य, भौतिक क्रियाकलाप वा भू-उपयोगको परिवर्तन गर्ने कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा तयार गरिएको प्रस्ताव सम्झनु पर्छ ।

(छ) “प्रस्तावक” भन्नाले प्रस्तावको स्वीकृतिको लागी निवेदन दिने र त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति प्राप्त व्यक्ति, सरकारी, अर्ध सरकारी वा गैर सरकारी निकाय वा संस्था सम्झनु पर्छ ।

(ज) “सम्पदा” भन्नाले शहरी क्षेत्र भित्रका प्राकृतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, आध्यात्मिक, सौन्दर्यपरक वा सामाजिक दृष्टिवाट मानव जातिका लागि महत्वपूर्ण मानिने वातावरणसंग सम्बन्धित कुनै पनि वस्तु, स्थल, वनस्पति तथा जीव जन्तु सम्झनु पर्छ ।

(झ) “फोहोर मैला” भन्नाले वातावरणमा न्हास आउने गरी निष्काशन गरिएको तरल, ठोस, ग्याँस, लेदो, धूवाँ, धूलो, विकिरणयुक्त तत्व वा पदार्थ वा त्यस्तै प्रकारका अन्य वस्तुहरु सम्झनु पर्छ ।

(ञ) “जोखिमपूर्ण फोहोरमैला” भन्नाले अनुसुचि-१ मा उल्लेख भएका मानव स्वास्थ्य र वातावरणमा प्रतिकूल असर पार्ने क्षय गर्ने, प्रतिक्रिया देखाउने, ज्वलनशील/विष्फोटक, विषालु अथवा चीरस्थायी गुण भएका फोहोरमैलालाई सम्झनु पर्छ ।

(ट) “सम्बन्धित निकाय” भन्नाले शहरी वातावरण संरक्षण संग सम्बन्धित नेपाल सरकार वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम गठित निकाय वा सरोकारवाला व्यक्ति/संस्था सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद -२

निर्देशिकाको उद्देश्य, प्रयोग र प्रयोग गर्नुपर्ने अवस्था

३. निर्देशिकाको उद्देश्य देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) वातावरणीय प्रदूषणलाई न्यूनीकरण तथा निराकरण गर्न र स्वस्थ शहर निर्माण गर्न आवश्यक मार्गनिर्देशन गर्ने ।

- (ख) शहरी विकास, आवास तथा अन्य निर्माण र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गरी योजना तर्जुमा गर्ने ।
- (ग) शहरी क्षेत्रको प्राकृतिक तथा मानवनिर्मित वातावरणबीच सन्तुलन कायम गरी शहरी वातावरणको संरक्षण एवं सम्बर्धन गर्न मार्गनिर्देशन गर्ने र वातावरण मापदण्ड (अनुसूचीहरू-२, ३ र ४ मा भएका तथा नेपाल सरकारले विभिन्न समयमा नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित गरेका तथा गर्ने मापदण्डहरू) लगायत अन्य मापदण्ड तथा निर्देशिका, आचार संहिता पालना गर्ने, गराउने ।
- (घ) वातावरण संरक्षण ऐन तथा नियमावली र राष्ट्रिय शहरी नीति २०६४ अनुरूप शहरीक्षेत्रको वातावरण सुधारमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- (ङ) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका वातावरणीय मापदण्डहरूको पालना र संरक्षणमा प्रोत्साहन दिइने छ । मापदण्ड पालना गर्ने प्रस्तावकहरूलाई प्रोत्साहन गर्दै लगिने छ ।

४. निर्देशिकाको प्रयोग गर्नुपर्ने अवस्था :-

४.१ देहायको अवस्थामा यो निर्देशिकाको प्रयोग गर्नुपर्नेछ :

- (क) शहरी वातावरण सुधार कार्यमा ।
- (ख) शहरी योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा ।
- (ग) शहरी वातावरणमा प्रभाव पार्ने प्रस्तावमा ।
- (घ) सम्पदा स्थलहरूको वातावरणमा प्रभाव पार्ने प्रस्तावमा ।

४.२ यो निर्देशिकाको प्रयोग र पालना गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

परिच्छेद - ३

ठोस फोहोर तथा जोखिमपूर्ण फोहोर (Hazardous Waste) व्यवस्थापन

५. ठोस फोहोर व्यवस्थापन :- शहरी वातावरण संरक्षणका सम्बन्धमा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी देहायका कार्यहरू गर्नुपर्नेछ :

- (क) फोहोरमैला उत्पादन, संकलन, पुनः प्रयोग र निष्काशनको विद्यमान अवस्थामा सुधार ल्याई फोहोर व्यवस्थापन प्रणालीलाई सार्वजनिक र नीजि क्षेत्रको समझदारीमा प्रभावकारी बनाउने ।
- (ख) फोहोरलाई न्यूनीकरण गर्ने र पुनः प्रयोग गर्ने व्यक्ति संघ संस्था तथा अन्य निकायहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- (ग) फोहोर व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन घरदैलोवाटै फोहोर छुट्ट्याएर जैविक संकलनको व्यवस्था गर्ने र फोहोर संकलन केन्द्रको व्यवस्था गर्ने ।
- (घ) वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न नदिन जथाभावी फोहोर फाल्ने कार्य नियन्त्रण गर्ने । फोहोरको प्रसोधन र पुनःप्रयोग लाई प्रोत्साहन गर्ने र प्रसोधन तथा पुनः प्रयोग गर्न नसकिने फोहोरलाई मात्र नगरपालिकावाट व्यवस्था गरिएको फोहोर विसर्जन स्थलमा व्यवस्थित रूपमा फाल्ने । फोहोरलाई वातावरणमा कम प्रभाव पार्ने ठाउँमा गाड्ने । खुला ल्याण्डफिल साइट भए फोहोरलाई पुर्ने, वरिपरि तारवार लगाउने र साइटमा पानी पस्न नदिने ।
- (ङ) फोहोरमैला व्यवस्थापनमा जनचेतना अभिवृद्धि गरी जनसुदायलाई परिचालन गर्न तालिम दिने, स्थानीय प्रयासहरूलाई टेवा दिने र विशेषगरी युवा र महिलाहरूलाई संगठित गरी उनीहरू आफैँत नै कार्यक्रम संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- (च) फोहोर व्यवस्थापनमा कार्यरत कर्मचारीको स्वास्थ्य सुरक्षाको लागि घटीमा वर्षको एकपटक अनिवार्य स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउने तथा आवधिक रूपमा तालिम प्रदान गर्ने ।
- (छ) एकिकृत फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गर्न सबै नगरपालिकाले रणनीति तथा कार्ययोजना बनाउने ।
६. जोखिमपूर्ण फोहोरको व्यवस्थापन : शहरी क्षेत्रको जोखिमपूर्ण फोहोर व्यवस्थापन गर्न देहायका कार्यहरू गर्नुपर्नेछ :
- (क) जोखिमपूर्ण फोहोर उत्पादन हुनसक्ने स्थानहरूको पहिचान गर्ने र साधारण र हानिकारक फोहोरलाई श्रोतमै छुट्ट्याउन र श्रोतमै

छुट्याइएको जोखिमपूर्ण फोहोरलाई सुरक्षित तवरले व्यवस्थापन गर्ने गराउने कार्य फोहोर उत्पादन गर्ने निकायले नै गर्नु पर्ने व्यवस्था गर्ने ।

- (ख) अस्पतालजन्य जोखिमपूर्ण फोहोरको व्यवस्थापन गर्दा National Health Care Waste Management Guideline/ स्वास्थ्य मन्त्रालय/नेपाल सरकारले व्यवस्था गरे अनुरूप गर्नुपर्नेछ ।
- (ग) जोखिमपूर्ण फोहोरको वर्गिकरण (Classification) गरी तदनुरूप सर्तकता अपनाउने ।
- (घ) जोखिमपूर्ण फोहोरको उत्पादन गर्ने निकायले सो फोहोर व्यवस्थापनको लागि जिम्मेवार शाखा वा पदाधिकारी तोक्ने । जोखिमपूर्ण फोहोर व्यवस्थापनमा संलग्न कर्मचारीलाई तालिम प्रदान गर्ने ।
- (ङ) अस्पताल, पोलिक्लिनिक, नर्सिङहोम र हेल्थ रिसर्च सेन्टरहरुबाट उत्पादित फोहोरहरु उक्त क्षेत्रमा नै व्यवस्थापन गर्ने र सम्बन्धित निकायको उचित रेखदेखमा व्यवस्थापन गर्ने । संभव नभए उक्त संस्थाले फोहोर मैला /नगरपालिकालाई अनुरोध गर्ने र लाग्ने खर्च सम्बन्धित संस्थाले व्यहोर्नु पर्ने ।
- (च) उद्योगले प्रयोग गर्ने गरेको जोखिमपूर्ण कच्चा पदार्थ र तिनबाट हुने गरेको जोखिमपूर्ण फोहोरको उचित व्यवस्थापन बारे उद्योगहरुले अनुमति लिने क्रममा नै सम्बन्धित निकायलाई जानकारी (Disclosure) गराउनु पर्नेछ । नकारात्मक वातावरणीय प्रभावको व्यवस्थापना उद्योग स्वयंमले नै गर्नुपर्नेछ ।
- (छ) जोखिमपूर्ण फोहोर व्यवस्थापन कार्यको जिल्ला तथा नगरपालिका क्षेत्रमा गठित समन्वय समितिबाट नियमित अनुगमनको व्यवस्था मिलाउने ।

परिच्छेद - ४

वायु प्रदूषण न्यूनीकरण र उर्जा खपत

७. वायुप्रदूषण न्यूनीकरण : शहरी क्षेत्रको वायुप्रदूषण नियन्त्रण तथा न्यूनीकरण गर्न सम्बन्धित निकायले देहायको कार्य गर्नुपर्नेछ :

छुट्याइएको जोखिमपूर्ण फोहोरलाई सुरक्षित तवरले व्यवस्थापन गर्ने गराउने कार्य फोहोर उत्पादन गर्ने निकायले नै गर्नु पर्ने व्यवस्था गर्ने ।

- (ख) अस्पतालजन्य जोखिमपूर्ण फोहोरको व्यवस्थापन गर्दा National Health Care Waste Management Guideline/ स्वास्थ्य मन्त्रालय/नेपाल सरकारले व्यवस्था गरे अनुरूप गर्नुपर्नेछ ।
- (ग) जोखिमपूर्ण फोहोरको वर्गीकरण (Classification) गरी तदनुसृत सतर्कता अपनाउने ।
- (घ) जोखिमपूर्ण फोहोरको उत्पादन गर्ने निकायले सो फोहोर व्यवस्थापनको लागि जिम्मेवार शाखा वा पदाधिकारी तोक्ने । जोखिमपूर्ण फोहोर व्यवस्थापनमा संलग्न कर्मचारीलाई तालिम प्रदान गर्ने ।
- (ङ) अस्पताल, पोलिक्लिनिक, नर्सिङहोम र हेल्थ रिसर्च सेन्टरहरुबाट उत्पादित फोहोरहरु उक्त क्षेत्रमा नै व्यवस्थापन गर्ने र सम्बन्धित निकायको उचित रेखदेखमा व्यवस्थापन गर्ने । संभव नभए उक्त संस्थाले फोहोर मैला /नगरपालिकालाई अनुरोध गर्ने र लाग्ने खर्च सम्बन्धित संस्थाले व्यहोर्नु पर्ने ।
- (च) उद्योगले प्रयोग गर्ने गरेको जोखिमपूर्ण कच्चा पदार्थ र तिनबाट हुने गरेको जोखिमपूर्ण फोहोरको उचित व्यवस्थापन बारे उद्योगहरुले अनुमानित लिनै क्रममा नै सम्बन्धित निकायलाई जानकारी (Disclosure) गराउनु पर्नेछ । नकारात्मक वातावरणीय प्रभावको व्यवस्थापना उद्योग स्वयंमले नै गर्नुपर्नेछ ।
- (छ) जोखिमपूर्ण फोहोर व्यवस्थापन कार्यको जिल्ला तथा नगरपालिका क्षेत्रमा गठित समन्वय समितिबाट नियमित अनुगमनको व्यवस्था मिलाउने ।

परिच्छेद - ४

वायु प्रदूषण न्यूनीकरण र उर्जा खपत

७. वायुप्रदूषण न्यूनीकरण : शहरी क्षेत्रको वायुप्रदूषण नियन्त्रण तथा न्यूनीकरण गर्न सम्बन्धित निकायले देहायको कार्य गर्नुपर्नेछ :

- (क) वायु प्रदुषण, जलवायु परिवर्तन, जन स्वास्थ्य र शहरी वातावरण बीचको अन्तरसम्बन्ध बारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने र यो विषयलाई नीति एवं कार्यान्वयन तहमा संस्थागत गर्न कार्ययोजना बनाई कार्यक्रम संचालन गर्ने गराउने ।
- (ख) शहरी क्षेत्रको वायु प्रदुषण नियन्त्रण गर्ने निकायले वायुप्रदुषण नियन्त्रणका लागि अनुसूची-३ मा उल्लेख गरिएको स्वीकृत राष्ट्रिय मापदण्ड NAAQS अनुरूप Air Quality Maintain गर्ने र सो कार्यान्वयन गर्न जिम्मेवार व्यक्ति पदाधिकारी तोक्ने ।
- (ग) तोकिएको मापदण्ड भन्दा कम वायु प्रदुषण गर्ने सवारी साधन र इन्धनको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- (घ) नेपाल सरकारले तोकेको प्रचलित मापदण्ड (जस्तै Nepal Vehicle Mass Emission Standard 2056) अनुरूपको सवारी साधनको आयात र प्रयोग गर्नुका साथै Green Stickers प्रदान गर्दा In-Use Emission Standard अनिवार्य रूपले पालना गर्ने । सवारी प्रदुषण, औद्योगिक प्रदुषण तथा व्यापारिक क्रियाकलाप ले तोकिएको मापदण्डको परिधिभित्र रहेर मात्र उत्सर्जन गर्नुपर्नेछ । साथै अन्य औद्योगिक प्रतिष्ठान तथा व्यापारिक कृयाकलापले पनि नेपाल सरकारले तोके बमोजिको मापदण्डको परिधि भित्र रहेर प्रदुषण उत्सर्जन गर्नुपर्ने छ ।
- (ङ) उद्योगहरुबाट हुने वायु प्रदुषण कम गर्न गुणस्तरीय इन्धन उपयुक्त यंत्र एवं प्रविधी जडान गर्ने ।
- (च) प्रदुषणकारीले नै वातावरणीय क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने सिद्धान्त, Polluter Pays Principle (PPP) को नीति अवलम्बन गरी तदअनुरूप प्रदुषण नियन्त्रण/न्यूनिकरण तथा क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गर्ने ।
- (छ) सम्बन्धित निकायले वायुप्रदुषणको नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने र सो सम्बन्धि तथ्यलाई सर्वसाधारणको जानकारीको लागि आमसंचार माध्यमहरु मार्फत सार्वजनिक गर्ने
- (ज) सार्वजनिक यातायातका साधन प्रयोग गर्नलाई प्रोत्साहन गर्ने साथै व्यक्तिगत सवारी साधनको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्दै लैजाने ।

- (भ) शहरी सडक संजालको उचित व्यवस्था गरी सवारी आवागमनलाई सहज बनाउने, साथै पैदल एवं साइकल मैत्री प्रणालीलाई प्रोत्साहन दिने ।
- (ञ) सवारी चालकहरुलाई सवारी साधनबाट हुने प्रदुषण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- (ट) वायुप्रदुषण न्यूनिकरण गर्न सूचना प्रवाह तथा जनचेतना अभिवृद्धिको कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
- (ठ) वायुप्रदुषण न्यूनिकरण गर्न प्रभावकारी ट्राफिक व्यवस्थापन प्रणाली लागू गर्न पहल गर्ने ।
- (ड) नेपाल सरकारले तोकेको नीतिगत परिधि भित्र रही मापदण्ड विपरीत रहेका सवारी साधनहरुलाई क्रमशः हटाउँदै लैजाने व्यवस्था मिलाउने ।
- (ढ) सार्वजनिक सवारी साधनको लागि निश्चित लेनको व्यवस्था गर्ने ।
- (ण) सार्वजनिक सवारी साधनलाई व्यवस्थित गर्न निश्चित रुट प्रदान गर्ने ।

८. उर्जा खपत: शहरी क्रियाकलापहरुमा उर्जा खपतलाई न्यूनिकरण गर्न सम्बन्धित निकायले देहायका कार्यहरु गर्नु पर्नेछ ।

- (क) घर, उद्योग, व्यापारिक प्रतिष्ठान तथा आवासिय क्षेत्रमा जिवावशेष (Fossil Fuel) प्रयोगलाई निरुसाहित गरी वैकल्पिक तथा नविकरणीय (Renewable) उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- (ख) Energy Efficient घरको निर्माण गर्न प्रोत्साहन स्वरुप रजिष्ट्रेशन शुल्क, कर, आदिमा छुटको व्यवस्था गर्ने ।
- (ग) उद्योग, कार्यालय, सवारी साधन, व्यापारिक संस्था आदिमा उर्जा खपत कम गर्ने प्रविधि तथा Appliance हरुको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- (घ) वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जामा आधारित प्रविधि तथा वस्तुलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

- (ड) फोहोरमैलावाट निकाल्ने उर्जाको प्रयोगलाई बढाउँदै लैजानको लागि यसको प्रयोगकर्ताहरुलाई प्रोत्साहन गर्न उपयुक्त व्यवस्था गर्ने ।
- (च) उर्जा खपत न्यूनीकरण गर्न सूचना प्रवाह तथा जनचेतना अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने ।

९. ध्वनि प्रदुषण न्यूनीकरण : शहरी क्षेत्रमा हुने ध्वनि प्रदुषण न्यूनीकरण गर्न देहायका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ :

- (क) ध्वनि प्रदुषण कम गर्न सवारी साधनलाई शहरी क्षेत्रभित्र प्रेसर हर्न बजाउन निषेध गर्ने ।
- (ख) सार्वजनिक स्थानमा लाउडस्पीकर बजाउने कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने ।
- (ग) आवासिय क्षेत्रमा ठुलो आवाज आउने उद्योग संचालन गर्ने कार्यमा रोक लगाउने ।
- (घ) हाल संचालन भइरहेका कारखानाहरुमा ध्वनि प्रदुषणको मात्रा कम गराउन आवश्यक संयन्त्र/उपकरण अनिवार्यरूपमा जडान गर्ने, गराउने ।
- (ड) वातावरण मन्त्रालयले तोके बमोजिम ध्वनी प्रदुषण सम्बन्धि मापदण्ड अनुरूप ध्वनि प्रदुषण कम गराउन प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्ने, जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

१०. दृश्य प्रदुषण न्यूनीकरण : शहरी क्षेत्रमा हुने दृश्य प्रदुषण न्यूनीकरण गर्न देहायका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ :

- (क) शहरी क्षेत्रमा संभव भएसम्म दृश्य प्रदुषण (Visual pollution) मत्तुनेगरी विद्युत, टेलीफोन तथा केवल तार राख्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- (ख) शहरलाई सुन्दर बनाइराख्न जथाभावी होर्डिङ्गबोर्डहरु राख्ने, पोष्टर टाँस्ने, वालपेन्टिङ्ग गर्ने जस्ता कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने ।
- (ग) शहरलाई सुन्दर बनाइराख्न टेलिफोन, बिजुली लगायतका सम्पूर्ण तार (Cable) हरुलाई जमीनमुनीवाट प्रसारण गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

- (घ) शहरलाई सुन्दर बनाइराख्न सखाइरुका रोप्ने, बगैचा बनाउने आदि कार्यहरू गर्ने ।

परिच्छेद - ५

खानेपानीको आपूर्ति र गुणस्तर तथा जलप्रदुषण न्यूनिकरण

११. खानेपानीको आपूर्ति र गुणस्तर : शहरी क्षेत्रमा वितरण हुने खानेपानीको आपूर्ति र गुणस्तर कायम गर्न देहायका कार्यहरू गर्नुपर्नेछ :
- (क) शहरी क्षेत्रमा पर्याप्त मात्रामा गुणस्तरयुक्त खानेपानी उपलब्ध गराउन अल्पकालिन र दीर्घकालिन कार्ययोजना लागू गरी अनुसूची-४ मा उल्लेख गरिएका राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिमको पानी वितरण गर्ने, गराउने ।
- (ख) खानेपानीका श्रोतहरूको संरक्षण गर्न स्थानिय समुदायहरूको सहभागितामा जलाधार संरक्षणका साथै सरसफाइका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- (ग) पानी आपूर्तिमा सहयोग पु-याउन, भूमिगत पानीको मात्रा घट्न नदिन र गुणस्तरमा सुधार ल्याउन वर्षातको पानी संकलन र रिचार्ज साथै यसको प्रयोगद्वारे जनचेतना अभिवृद्धि गरी यो प्रविधिको प्रवर्धन गर्ने । यसको लागी भवनमा वर्षातको पानी संकलन सम्बन्धि निर्देशिका २०६६ लाई प्रभावकारी रूपमा लागू गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- (घ) जथाभावी रूपमा हुने खाने पानीको वितरण र चुवाहट नियन्त्रण गरी पानीको वितरणमा एकरूपता कायम गर्ने ।
- (ङ) घरेलु स्तरमा पानी प्रसोधन गर्न क्लोरिन भोल, तथा अन्य प्रविधिहरूको प्रयोग गर्न सम्बन्धित निकायले प्रोत्साहन गर्ने ।
- (च) खानेपानीको श्रोत, प्रसोधन र वितरण प्रणालीमा पानीको मात्रा र गुणस्तरको नियमित अनुगमन गर्ने संयन्त्रको निर्माण गर्ने । नेपाल सरकार द्वारा क्षेत्रिय स्तरमा स्थापना भएका पानी गुणस्तर मापन प्रयोगशाला संग आवश्यक समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

- (छ) खानेपानी व्यवस्थापनको लागि जिम्मेवार पदाधिकारीलाई पानीको श्रोत संरक्षण, वितरण प्रणालीको मर्मत तथा सुधार र अनुगमन सम्बन्धि तालिम दिने ।
- (ज) प्रयोग भइसकेको पानी प्रसोधन गरी पुनः प्रयोग गर्ने प्रविधिलाई प्रोत्साहन गर्नुको साथै घरेलु स्तरमा पानीको संरक्षण र सदुपयोग गर्न जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- (झ) स्थानीय योजनाहरुमा जल संरक्षण, स्रोत संरक्षण तथा जल प्रदुषण नियन्त्रण सम्बन्धि कार्यहरु समावेश गर्ने, गराउने ।
- (ञ) खानेपानीमा ढल मिसावट हुन नदिन दुई संजालको विचमा निश्चित दुरी कायम गर्ने, गराउने ।

१२. जलप्रदुषण न्यूनीकरण : जलप्रदुषणबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव कम गर्न जलप्रदुषण न्यूनीकरणका लागि देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ :

- (क) ढलको फोहोर पानीलाई सिधै नदिमा नफाली फोहोर पानीलाई उचित प्रसोधन गरी अनुसूची-५ मा उल्लेख गरिएको स्वीकृत मापदण्ड अनुरूप हुने गरी मात्र निष्कासन गर्ने ।
- (ख) खोलानालाको अतिक्रमण नियन्त्रण गर्न, अनियन्त्रित तवरले ढल, गिट्टी, बालुवा भिक्ने काममा रोक लगाउने ।
- (ग) जलप्रदुषण नियन्त्रण गर्न योजनाहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (घ) भूमिगत वा सतह पानीको प्रदुषणका श्रोतहरुको नियमित अनुगमन गर्ने ।
- (ङ) उद्योग-कलकारखानाहरुबाट निष्कासन भएका फोहोर पानीलाई ढल, सतही पानीमा पठाउन अघि प्रसोधन गरी अनुसूची-१ मा उल्लेख गरिएको स्वीकृत मापदण्ड बमोजिम पठाउने व्यवस्था गर्ने र सो बमोजिम भए नभएको परीक्षण गरी मापदण्ड पालना गर्ने, गराउने । सो को सम्बन्धित निकायले नियमित अनुगमन गर्ने/गराउने । साथै क्षेत्रगत रुपमा उद्योग विशेषको स्वीकृत मापदण्ड पालना गर्नु पर्ने छ ।

- (च) सार्वजनिक स्थलहरुमा शौचालय, घुम्ति शौचालय आदि निर्माण र संचालनको व्यवस्था मिलाउने ।
- (छ) सेप्टिक ट्याङ्कको उचित व्यवस्थापन गरी Faecal sludge प्रशोधन गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने ।

परिच्छेद ६

हरियाली, खुल्ला क्षेत्र र कृषि जमिन संरक्षण

१३. हरियाली र खुल्लाक्षेत्र व्यवस्थापन : शहरी क्षेत्रको वातावरण सफा, स्वच्छ र प्रदुषण रहित राख्न खुल्ला र हरियाली क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्न देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ :

- (क) शहरभित्रका खुल्ला ठाउँ, खोलाकिनार तथा अन्य हरियाली क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्न सकिने ठाउँहरुको पहिचान गरी लगत संकलन गर्ने र स्थानिय समुदायहरुको संलग्नतामा सो सम्बन्धि कार्ययोजना बनाई लागू गर्ने, गराउने ।
- (ख) सार्वजनिक ठाउँको व्यवस्थापन सम्बन्धि योजना अनुरूप शहर भित्रका खुला तथा हरियाली क्षेत्रहरुको व्यवस्थापन गर्न सम्बन्धित निकायले एउटा छुट्टै इकाई स्थापना गरि आवश्यक पर्ने भौतिक, आर्थिक, मानविय र अन्य श्रोत परिचालन गर्ने, गराउने ।
- (ग) शहरी योजना बनाउँदा खुल्ला तथा हरियाली क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिइ हरेक टोल तहमा कम्तिमा २.५ प्रतिशत भूभागलाई व्यवस्थित, खुल्ला तथा हरियाली क्षेत्रको रूपमा तोकि विकास गर्ने । यसलाई नीतिगत र कार्यान्वयन तहमा लागू गर्ने ।
- (घ) वातावरणलाई सुहाउँदो रैथाने (Endemic) वनस्पति वा वोटविरुवाको छनौट गरी सडक किनार, नदी किनार, उद्यान-पार्क र अन्य ठाउँहरुमा वृक्षारोपण गर्नुको साथै सोको हेरचाह गर्न उचित व्यवस्था मिलाउने । यस कार्यमा सार्वजनिक-निजी साभेदारी पद्धतीको विकास गर्ने ।
- (ङ) शहर भित्र हरियाली कायम गर्न घर कम्पाउण्ड भित्रको खुल्ला ठाउँमा फूल वगैँचाका साथै टेरेस गार्डेन (Terrace Garden) तथा अन्य उचित स्थानमा समेत फूल विरुवा लगाउन प्रोत्साहन गर्ने ।

१४. कृषि जमिन संरक्षण र खाद्य सुरक्षा : शहरी क्षेत्रको कृषि जमिन संरक्षण गर्न र खाद्य सुरक्षामा योगदान पुऱ्याउन देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ :

- (क) शहरी क्षेत्रको भू-उपयोग सम्बन्धी नक्सा तयार गर्ने ।
- (ख) कृषि जमिन संरक्षण गर्न भू उपयोग, भूमि विखण्डीकरण र पूर्वाधार विकास लगानी सम्बन्धी नीति एवं योजनाको तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ग) उच्च आमदानी दिने प्रकारका व्यवसायिक कृषि विधिमा आधारित "शहरी कृषि" अवधारणा (Urban Agriculture) लाई प्रोहत्साहन गर्ने ।
- (घ) योजनाले निर्देशित गरेको स्थानमा हाट बजार कृषि उपजका विक्री स्थलहरुको विकास एवं स्तरोन्नती गर्दै वातावरणलाई स्वच्छ बनाउने ।

परिच्छेद ७

शहरीकरण व्यवस्थापन, भवन डिजाइन एवं उर्जा प्रविधि

१५. शहरी सम्पदा संरक्षण : शहरी सम्पदा संरक्षणको लागि सम्बन्धित निकायले देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ :

- (क) पुरातत्व विभागको सहयोग तथा सहमतीमा शहरी क्षेत्रको सम्पदाहरुको लगत राख्ने, मौलिक शैलीमै नियमित मर्मत सभारको व्यवस्था गर्ने ।
- (ख) सम्पदाहरुको वरीपरी आधुनिक घरहरु बनाउन रोक लगाउने, सम्पदा सुहाउँदो घर निर्माण गर्न मापदण्ड अनुरूप गर्ने गरी व्यवस्था मिलाउने ।
- (ग) साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षणका नीति नियमहरु तथा शहरमा रहेका साँस्कृतिक सम्पदा सम्बन्धि कृयाकलाप र सो सम्बन्धि डकुमेन्ट्री, पर्चा, ब्रोसर, पोष्टर जस्ता श्रव्य दृश्य सामाग्रीहरु उत्पादनको माध्यमबाट सचेतनाको तह अभिवृद्धि गर्ने, गराउने ।

- (घ) सम्पदास्थल वरपर रहेका पर्यटकीय क्षेत्रमा पर्यटक सेवाकेन्द्रहरू स्थापना गरी वातावरण संरक्षणका लागि विशेष पहल गर्ने र संपदा सम्बन्धि जानकारी दिने व्यवस्थाको लागि पथ प्रदर्शकको व्यवस्था गर्ने, गराउने ।
- (ङ) सम्पदा स्थल भित्र र वरिपरि सम्पदा लाई असर पर्ने खालका क्रियाकलापहरू, सवारी साधनको आवगमनमा रोक लगाउने व्यवस्था गर्ने, गराउने ।

१६. शहरीकरण व्यवस्थापन : शहरीकरण व्यवस्थापनको माध्यमबाट शहरी वातावरण संरक्षण गर्नको लागि देहाय बमोजिमका कार्यहरू गर्नुपर्नेछ :

- (क) नगरपालिका तथा साना शहरहरूको पूर्वाधार सेवा सम्बन्धी प्रोफाइल र श्रोत नक्साहरू (Resource Map) तयार गर्ने ।
- (ख) त्यस्तो प्रोफाइल र श्रोत नक्साहरूको आधारमा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा साझा दीर्घकालिन विकासको सोच (Vision) र शहरी वातावरणीय व्यवस्थापन एवं अन्य विषयगत आवधिक योजनाहरू तयार कार्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ग) सेवा सुविधायुक्त घना शहरी स्वरूपमा आधारित भू उपयोग योजना लागु गरी शहरीकरणलाई व्यवस्थित गर्ने गराउने ।
- (घ) जनसहभागीता एवं निजी क्षेत्रको सहकार्यमा योजनावद्ध विकासका पद्धतिहरू अवलम्बन गरी पूर्वाधार सेवाको विस्तार प्रोत्साहन गर्ने ।
- (ङ) शहरी क्षेत्र भित्र पूर्वाधार र सुविधाहरूको विकास गर्दा सम्बन्धित सबै निकायहरूसंग समन्वय कायम गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- (च) अव्यवस्थित रूपमा हुने भवन निर्माणको क्रमलाई नियन्त्रण गर्न भवन निर्माण मापदण्ड प्रभावकारी रूपमा लागु गर्ने, र सो को नियमित अनुगमन गर्ने ।
- (छ) शहरभित्रका अव्यवस्थित एवं अस्वस्थकर वस्तीको सर्भेक्षण गरी स्थानीय वासीहरूको सहभागितामा यस्ता वस्तीहरूको वातावरणमा सुधार ल्याउने ।

१७. भवन डिजाइन :

भवन डिजाइन गर्दा देहायका कुराहरू ध्यान दिई गर्नु पर्नेछ ।

- (क) आवासिय, व्यापारिक तथा औद्योगिक भवन संरचनाहरूमा निर्माण सामाग्रीहरू प्रयोग गर्दा वातावरणिय मैत्री प्रविधिबाट उत्पादित सामाग्रीहरूलाई प्रोत्साहन दिने ।
- (ख) भवन निर्माण गर्दा सौर्य शक्ति, वायु जस्ता प्राकृतिक श्रोतलाई उचित उपयोग गर्ने भवन डिजाइन पद्धति र त्यस्तो प्राकृतिक श्रोतमा आधारित उर्जा प्रविधीलाई प्रोत्साहन दिने ।
- (ग) भवन संहिता (Building Code) अनिवार्यरूपमा लागू गराई निर्माण हुने भवनहरूको सुरक्षा र दिगोपनलाई टेवा पुऱ्याउने ।

परिच्छेद ८

संस्थागत व्यवस्था

१८. संस्थागत व्यवस्था: शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिकाको कार्यान्वयनमा निम्न संस्थागत व्यवस्था हुनेछ :

- (क) निर्देशिका कार्यान्वयन सम्बन्धमा नीतिगत मार्गदर्शन प्रदान गर्न एवं समन्वय जुटाउन नेपाल सरकारले एउटा केन्द्रिय निर्देशक समिति गठन गर्नेछ ।

- (ख) निर्देशक समितिमा देहायका सदस्यहरू रहने छन् :

सचिव, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	..... अध्यक्ष
सह-सचिव वातावरण मन्त्रालय	..... सदस्य
खानेपानी तथा भौतिक योजना महाशाखा प्रमुख, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय,	..... सदस्य
नगरपालिका व्यवस्था महाशाखाका प्रमुख, स्थानिय विकास मन्त्रालय,	..... सदस्य
सह-सचिव, उद्योग मन्त्रालय,	..... सदस्य
सह-सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय,	..... सदस्य
जि.वि.स महासंघ प्रतिनिधि	..... सदस्य
नेपाल नगरपालिका.संघ प्रतिनिधि	..... सदस्य
गा.वि.स.महासंघ प्रतिनिधि	..... सदस्य
नेपाल उद्योग तथा बाणिज्य महासंघ प्रतिनिधि	..... सदस्य
नेपाल सरकारबाट मनोनित सम्बन्धित विषयको विज्ञ प्रतिनिधि (२जना)	..... सदस्य
महानिर्देशक, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागका	..... सदस्य-सचिव

(ग) निर्देशक समितिको बैठकमा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाको प्रतिनिधिलाई पनि आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(घ) निर्देशक समितिको काम कर्तव्य र अधिकार :

निर्देशक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(१) निर्देशिका सम्बन्धी नीतिगत मार्ग दर्शन प्रदान गर्ने ।

(२) निर्देशिका कार्यान्वयन गर्न समन्वय जुटाउने ।

(३) यस निर्देशिका कार्यान्वयन गर्न गठित समन्वय समितिहरूलाई आवश्यक सुझाव तथा निर्देशन दिने ।

(४) समन्वय समितिबाट आएका समस्या समाधान गर्ने, बाधा अडकाउ फुकाउ गर्ने ।

(५) निर्देशिका कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा नेपाल सरकारका विभिन्न मन्त्रालय,दातृ समुदाय, गैरसरकारी संस्था समेतको समन्वय गर्ने /गराउने ।

(६) निर्देशिका कार्यान्वयनका चरणमा निर्देशिका विपरीत कार्य गर्ने निकायहरूलाई आवश्यक कारवाहीको लागी वातावरण उपलब्ध गराउन पत्राचार गर्ने ।

(७) समितिको बैठक एवं संचालन कार्यविधि समितिबाट निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ ।

(ड) यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनको लागि शहरी विकास तथा निर्माण विभागले देहायका कार्यहरू गर्नेछ :

(१) यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनमा आवश्यक रेख-देख एवं समन्वय गर्ने ।

(२) निर्देशिकाको कार्यान्वयनमा विभागले नियमित अनुगमन गर्ने र निर्देशिका विपरीत कार्यहरू भैरहेको भए विभागले सुझाव सहित सम्बन्धित निकायहरूमा जानकारी गराउने ।

(३) यस निर्देशिका कार्यान्वयनमा संलग्न संघ संस्था तथा अन्य सरोकारवालाहरूको दक्षता अभिवृद्धि गर्न विभागले सम्बन्धित निकायहरूको सहयोगमा अभिमुखिकरण तथा अनुशिक्षण कार्यक्रम संचालन गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

(च) नगरउन्मुख गा.वि.स, साना शहर तथा बजार केन्द्रहरूमा निर्देशिका कार्यान्वयनमा सहयोग तथा समन्वय गर्न देहाय अनुसारको समिति गठन गर्ने ।

जिल्ला विकास समिति सभापति	.....अध्यक्ष
स्थानीय विकास अधिकारी	.....सदस्य
जिल्ला खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय	.....सदस्य
जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय प्रमुख	.....सदस्य
शहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालय	.....सदस्य
जिल्ला घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	.....सदस्य
नगर विकास समिति	.....सदस्य
स्थानिय उद्योग तथा वाणिज्य महासघं प्रतिनिधि	.....सदस्य
जिल्लामा वातावरण व्यवस्थापन विषयमा कार्यरत गैर सरकारी संस्थाहरु मध्यवाट प्रतिनिधि	.....सदस्य
जिल्ला विकास समितिवाट मनोनित वातावरण व्यवस्थापन विषयका विज्ञ	.....सदस्य
प्रमुख, जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	.....सदस्य-सचिव

(छ) नगरपालिका क्षेत्रमा यस कार्यमा सहयोग तथा समन्वय गर्न देहाय अनुसारको समिति गठन गर्ने ।

नगरपालिका प्रमुख	अध्यक्ष
कार्यकारी अधिकृत/सचिव, नगरपालिका	सदस्य
खानेपानी सम्बन्धि संस्था/समिति/बोर्ड	सदस्य
जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय प्रमुख	सदस्य
घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	सदस्य
नगर विकास समिति, अध्यक्ष	सदस्य
स्थानिय उद्योग तथा वाणिज्य महासघं प्रतिनिधि	सदस्य
नगरपालिका क्षेत्रमा वातावरण व्यवस्थापन विषयमा कार्यरत गैर सरकारी संस्थाहरु मध्यवाट प्रतिनिधि	सदस्य
नगरपालिकाका सम्बन्धीत विषयका अधिकृत प्रतिनिधि	सदस्य
नगरपालिकावाट मनोनित वातावरण व्यवस्थापन विषयका विज्ञ	सदस्य
शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, डिभिजन प्रमुख	सदस्य-सचिव

(ज) समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- (१) निर्देशिका कार्यान्वयन गर्ने ।
- (२) निर्देशिका कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने साथै अनुगमनको क्रममा निर्देशिका विपरीत कार्य भएको देखिएमा निर्देशिका बमोजिम गर्न गराउन निर्देशन दिने ।
- (३) दफा (ज-२) बमोजिम दिएको निर्देशनको पालना नगरेमा त्यस्तो व्यक्ति वा निकायलाई आवश्यक कार्यवाहीको लागी शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग/निर्देशक समितिलाई पत्राचार गर्ने ।
- (४) निर्देशक समितिले समय समयमा दिएको निर्देशन बमोजिमका कार्यहरु गर्ने ।

(झ) यो निर्देशिका कार्यान्वयनको लागि सम्पर्क मंत्रालय शहरी विकास तथा निर्माण मंत्रालय हुनेछ ।

परिच्छेद ९

विविध

जनसहभागिता : शहरी वातावरण व्यवस्थापनमा जनसहभागिता जुटाउन देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ :

- (क) शहरी वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धि योजना तर्जुमा, र कार्यान्वयनमा स्थानीय जनतालाई प्रत्यक्ष रुपमा सहभागी गराई त्यसबाट प्राप्त प्रतिफल समान रुपमा उपभोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- (ख) शहरी वातावरण सम्बन्धि जनचेतना अभिवृद्धि गर्न र वातावरण व्यवस्थापनमा जनसहभागिता एवं सरोकारवालाहरुको संलग्नतालाई दिगो बनाउन पर्चा, पोष्टर वितरण गर्नुको साथै संचार माध्यमहरुबाट सुचना प्रवाह गर्ने ।
- (ग) सरोकारवाला सबैलाई शहरी वातावरण व्यवस्थापनका लागि भएका प्रयासको सुचना तथा जानकारी उपलब्ध गराउने ।

(घ) विद्यालयका बालबालिका र महिलाहरुलाई व्यक्तिगत सरसफाई, पानी शुद्धिकरण, फोहोर व्यवस्थापन, हरियाली व्यवस्थापन, घरेलु फोहोरबाट जैविक मल तयार गर्ने जस्ता तालिमहरु प्रदान गरेर वातावरण व्यवस्थापनका कार्यहरुप्रति प्रोत्साहन गर्ने ।

(ङ) शहरी वातावरण व्यवस्थापनमा उत्कृष्ट काम गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई प्रोत्साहित गर्न हरेक वर्ष यस्ता व्यक्ति वा संस्थालाई पुरस्कृत गर्ने ।

२०. निजीक्षेत्रको सहभागिता : शहरी वातावरण व्यवस्थापनमा निजीक्षेत्रको सहभागिता जुटाउन देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ :

(क) वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धि सार्वजनिक निजी साझेदारी (Public Private Partnership) कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

(ख) निजीक्षेत्रबाट संचालन हुनसक्ने योजनाहरुको पहिचान गर्नुको साथै कार्यक्षेत्र निर्धारण गरि निजीक्षेत्रको भूमिका सुनिश्चित गर्ने ।

(ग) निजी कम्पनीहरूसंग शहरी वातावरण संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा समझदारी गर्ने ।

(घ) योजना कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन र मूल्यांकनको माध्यमद्वारा कमि कमजोरी पत्ता लगाई सुधारका क्रियाकलापहरु निरन्तर रुपमा संचालन गर्ने ।

नोट :- माथि उल्लेखित कार्यहरु प्रचलित नेपाल कानूनसंग बाझिएमा बाझिएका हदसम्म प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ साथै प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृत लिएर मात्र गर्नुपर्ने कार्यहरुको सम्बन्धमा यस निर्देशिकाले छुट दिएको मानिने छैन ।

अनुसूचीहरू

अनुसूचि-१

जोखिमपूर्ण फोहोरमैलाको विवरण

क) उद्योग विशेषबाट हुने निष्कासनको आधारमा -

१. अस्पताल वा चिकित्सा सेवा प्रदान गर्ने निकायहरूबाट निष्कने चिकित्साजन्य फोहोरमैला
२. औषधीहरू उत्पादन वा तयार गर्दा निष्कने फोहोरमैला
३. फोहोर औषधी वा ड्रग
४. जीवनाशक र काष्ठादि औषधीको उत्पादन, सम्मिश्रण र प्रयोग गर्दा निष्कने फोहोरमैला
५. काठ प्रशोधन रसायनहरूको उत्पादन, सम्मिश्रण र प्रयोग गर्दा निष्कने फोहोरमैलाहरू
६. जैविक घोलकहरू (Organic Solvents) को उत्पादन, सम्मिश्रण र प्रयोग गर्दा निष्कने फोहोरमैला
७. ताप उपचार गर्दा निष्कने साइनाइडयुक्त फोहोरमैला
८. पूर्व निर्धारित प्रयोगको लागि अयोग्य फोहोर खनिज तेल
९. तेल-पानी, हाइड्रोकार्बन-पानीका फोहोर मिश्रण र इमल्सनहरू
१०. PCBs, PCTs र PBBs जस्ता घातक रसायनयुक्त वा यस्ता रसायनले प्रदूषित पदार्थ एवं वस्तुहरू
११. प्रशोधन (Refining/Distillation / Pyrolytic) गर्दा उत्पन्न घातक अवशेष
१२. मसी, रङ्ग, पेन्ट, वार्निश आदि उत्पादन, सम्मिश्रण र प्रयोग गर्दा निष्कने फोहोरमैला

१३. रेजिन, चोप, प्लाष्टिसाइजर, गम, आदि वस्तुको उत्पादन, सम्मिश्रण र प्रयोग गर्दा निष्कने फोहोरमैला
१४. अनुसन्धान र विकास वा अध्यापन कार्य गर्दा निष्कने र किटान गर्न नसकिएका वा नयाँ वा मानव एवं वातावरणमा पर्ने असर थाहा नभएका फोहोर रसायनहरू
१५. अन्य कानूनसँग सम्बन्ध नभएको विष्फोटक स्वभावको फोहोरमैला
१६. फोटोग्राफिक रसायन वा प्रशोधन सामग्रीको उत्पादन, सम्मिश्रण र प्रयोग गर्दा निष्कने फोहोरमैला
१७. धातुहरू र प्लाष्टिकको प्रयोग गर्दा निष्कने फोहोरमैला
१८. औद्योगिक फोहोरमैला विसर्जन गर्दा निष्कने फोहोरमैला ।

ख) रसायनिक गुणको आधारमा -

- १ Metal carbonyls
- २ Beryllium, Beryllium compounds
- ३ Hexavalent chromium compounds
- ४ Copper compounds
- ५ Zinc compounds
- ६ Arsenic, and arsenic compounds
- ७ Selenium and selenium compounds
- ८ Cadmium and cadmium compounds
- ९ Antimony and antimony compounds
- १० Tellurium and tellurium compounds
- ११ Mercury and mercury compounds
- १२ Thallium and thallium compounds
- १३ Lead and lead compounds
- १४ Inorganic fluorine compounds excluding calcium fluoride
- १५ Inorganic cyanides
- १६ Acidic solutions or acids in solid form
- १७ Basic solutions or bases in solid form

- १८ Asbestos (dust and fibres)
- १९ Organic phosphorus compounds
- २० Organic cyanides
- २१ Phenols and phenolic compounds including chlorophenols
- २२ Ethers
- २३ Halogenated organic solvents
- २४ Organic solvents excluding halogenated solvents
- २५ Any congener of polychlorinated dibenzo-furan
- २६ Any congener of polychlorinated dibenzo-p-dioxin
- २७ Organohalogen compounds

ग) जोखिमको आधारमा -

- १ विस्फोटक (Explosives)
- २ ऑक्साइजिङ्ग (Oxidizing)
- ३ ज्वलनशील (Flammable)
- ४ आतार बल्न सक्ने पदार्थ वा फोहोर
- ५ पानी, हावा र अम्लको सम्पर्कमा घातक ग्याँस निकाल्ने पदार्थ
- ६ कोसिभस् (Corrosives)
- ७ इरिटन्ट्स (Irritants)
- ८ शरिलो (Sharps)
- ९ क्यान्सरजन्य (Carcinogenic/Mutagenic)
- १० पानीको सम्पर्कमा ज्वलनशील ग्याँस निकाल्ने पदार्थ
- ११ अर्गानिक पेरोक्साईडस् (Organic Peroxides)
- १२ विषादी
- १३ संक्रामक पदार्थ
- १४ घातक पदार्थ
- १५ वतावरणमा घातक पदार्थ (Eco Toxic)
- १६ स्टकहोम महासन्धिले तोकेका चीरस्थायी गुण भएका रसायनहरु सहितको फोहोरमैला

Industrial Effluent Quality

Generic Standards, Tolerance Limits for Industrial Effluent Discharged into Inland Surface Water

S.N.	Parameters	Tolerance Limits
1.	pH	5.5 - 9.0
2.	Particle Size of Total Suspended Particles	Shall pass 850-micron Sieve
3.	Total Suspended solids, (mg/l)	30 - 200
4.	BOD ₅ at 20 °C, (mg/l)	30 - 100
5.	Oils and Grease, (mg/l)	10, max
6.	Phenolic Compounds, (mg/l)	1, max
7.	Cyanides as CN, (mg/l)	0.2, max
8.	Total Residual Chlorine, (mg/l)	1
9.	Sulfides as S, (mg/l)	2, max
10.	Fluorides as F, (mg/l)	2, max
11.	Arsenic as As, (mg/l)	0.2, max
12.	Cadmium as Cd, (mg/l)	2, max
13.	Hexavalent Chromium as Cr, (mg/l)	0.1, max
14.	Copper as Cu, (mg/l)	3, max
15.	Lead as Pb, (mg/l)	0.1, max
16.	Mercury as Hg, (mg/l)	0.01, max
17.	Nickel as Ni, (mg/l)	3.0, max
18.	Zinc as Zn, (mg/l)	5, max
19.	Ammoniacal Nitrogen, (mg/l)	50, max
20.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	250, max
21.	Silver, (mg/l)	0.1, max

Ref: नेपाल राजपत्र, खण्ड ५१ काठमाण्डौं, वैशाख १७ गते २०१५ (२०१५) साल (संख्या ३), भाग ३, नेपाल सरकार जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको सूचना १ ।

Generic Standards, Tolerance Limits for Industrial Effluent Discharged into Public Sewers

S.N.	Parameters	Tolerance Limits
1.	Temperature, °C	45
2.	pH	5.5 ~ 9.0
3.	Total Suspended solids, (mg/l)	600

S.N.	Parameters	Tolerance Limits
4.	Total Dissolved Solids, (mg/l)	2100, <i>max</i>
5.	BOD ₅ at 20 °C, (mg/l)	400, <i>max</i>
6.	Oils and Grease, (mg/l)	50, <i>max</i>
7.	Phenolic Compounds, (mg/l)	10, <i>max</i>
8.	Cyanides as CN, (mg/l)	2, <i>max</i>
9.	Total Residual Chlorine, (mg/l)	1000 as chloride
10.	Sulfides as S, (mg/l)	2, <i>max</i>
11.	Sulfides as SO ₄ , (mg/l)	500, <i>max</i>
12.	Fluorides as F, (mg/l)	10, <i>max</i>
13.	Arsenic as As, (mg/l)	1, <i>max</i>
14.	Cadmium as Cd, (mg/l)	2, <i>max</i>
15.	Hexavalent Chromium as Cr, (mg/l)	2, <i>max</i>
16.	Copper as Cu, (mg/l)	3, <i>max</i>
17.	Lead as Pb, (mg/l)	0.1, <i>max</i>
18.	Mercury as Hg, (mg/l)	0.01, <i>max</i>
19.	Nickel as Ni, (mg/l)	30, <i>max</i>
20.	Zinc as Zn, (mg/l)	5, <i>max</i>
21.	Selenium as Se, (mg/l)	0.01, <i>max</i>
22.	Ammoniacal Nitrogen, (mg/l)	5, <i>max</i>
23.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	1000, <i>max</i>
24.	Silver, (mg/l)	0.1, <i>max</i>
25.	Mineral Oils, (mg/l)	10, <i>max</i>
26.	Inhibition of Nitrification Test at 200ml/l	<50%

Ref. नेपाल राजपत्र, काठमाण्डौं, असार ९ गते २०६० साल, नेपाल सरकार

Generic Standards, Tolerance Limits for Wastewater Discharged into Inland Surface Water from Combined Wastewater Treatment Plant

S.N.	Parameters	Tolerance Limits
1.	Temperature, °C	<40
2.	pH	5.5 ~ 9.0
3.	Total Suspended Solids, (mg/l)	50, <i>max</i>
4.	BOD ₅ at 20 °C, (mg/l)	50, <i>max</i>
5.	Oils and Grease, (mg/l)	10, <i>max</i>
6.	Phenolic Compounds, (mg/l)	1, <i>max</i>
7.	Cyanides as CN, (mg/l)	0.2, <i>max</i>

S.N.	Parameters	Tolerance Limits
		1
8.	Total Residual Chlorine, (mg/l)	2, max
9.	Sulfides as S, (mg/l)	2, max
10.	Fluorides as F, (mg/l)	0.2, max
11.	Arsenic as As, (mg/l)	2, max
12.	Cadmium as Cd, (mg/l)	0.1, max
13.	Hexavalent Chromium as Cr, (mg/l)	3, max
14.	Copper as Cu, (mg/l)	0.1, max
15.	Lead as Pb, (mg/l)	0.01, max
16.	Mercury as Hg, (mg/l)	3, max
17.	Nickel as Ni, (mg/l)	5, max
18.	Zinc as Zn, (mg/l)	0.05, max
19.	Selenium as Se, (mg/l)	50, max
20.	Ammoniacal Nitrogen, (mg/l)	250, max
21.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	0.1, max
22.	Silver, (mg/l)	

Ref.: नेपाल राजपत्र, काठमाण्डौं, असार ९ गते २०६० साल, नेपाल सरकार

अनुसची-३

Industry Specific Effluent Quality

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Leather Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limit for Effluents
1.	Color and Odor	Absent*
2.	pH	6.0-10.0
3.	Chloride, (mg/l)	600.0, max
4.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	250.0, max
5.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	100.0, max
6.	Chromium Hexavalent, (mg/l)	0.10, max
7.	Total Chromium as Cr, (mg/l)	2.0, max
8.	Total Suspended Solids, (mg/l)	100, max
9.	Total Dissolved Solids, (mg/l)	2100.0, max
10.	Sulphide as S, (mg/l)	2.0, max

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluents
11.	Sodium, (%)	60.0, <i>max</i>

Note: * The usual color and unobjectional odor are required as far as practicable.

Ref.: नेपाल राजपत्र, खण्ड ५१ काठमाण्डौं, वैशाख १७ गते २०५८ साल (संख्या ३), भाग ३, नेपाल सरकार, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको सूचना २ ।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Wool Processing Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluents
1.	Temperature, (°C)	40
2.	pH	5.5 - 9.0
3.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	250
4.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	100
5.	Total Chromium as Cr, (mg/l)	2.0
6.	Oil and Grease, (mg/l)	10
7.	Total Suspended Solids, (mg/l)	100
8.	Sulphide as S, (mg/l)	2.0
9.	Phenolic Compounds as C ₆ H ₅ OH, (mg/l)	5.0

Ref.: नेपाल राजपत्र, खण्ड ५१ काठमाण्डौं, वैशाख १७ गते २०५८ साल (संख्या ३), भाग ३, नेपाल सरकार, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको सूचना २ ।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Paper and Pulp Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluents
1.	pH	5.5 - 9
2.	Suspended Solids, (mg/l)	100
3.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	100.0, <i>max</i>

Ref.: नेपाल राजपत्र, खण्ड ५१ काठमाण्डौं, वैशाख १७ गते २०५८ साल (संख्या ३), भाग ३, नेपाल सरकार, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको सूचना २ ।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Fermentation Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluents
1.	pH	5.5 - 9
2.	Total Suspended Solids, (mg/l)	100, max
3.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	60, max

Ref.: नेपाल राजपत्र, खण्ड ५१ काठमाण्डौं, वैशाख १७ गते २०५८ साल (संख्या ३), भाग ३, नेपाल सरकार, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको सूचना २ ।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Vegetable Ghee and Oil Refinery Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluent
1.	pH	6 - 9
2.	Oil and Grease, (mg/l)	10, max
3.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	100, max
4.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	250, max
5.	Nickel, (mg/l)	3, max

Ref.: नेपाल राजपत्र, खण्ड ५१ काठमाण्डौं, वैशाख १७ गते २०५८ साल (संख्या ३), भाग ३, नेपाल सरकार, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको सूचना २ ।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Dairy Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluents
1.	pH	5.5 ~ 8.5
2.	Total Suspended Solids, (mg/l)	150, <i>max</i>
3.	Oil and Grease, (mg/l)	10, <i>max</i>
4.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	100, <i>max</i>
5.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	250, <i>max</i>

Ref.: नेपाल राजपत्र, काठमाण्डौं, असार ९ गते २०६० साल।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Vegetable Sugar Manufacturing Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluents
1.	pH	5.5 ~ 8.5
2.	Total Suspended Solids, (mg/l)	150, <i>max</i>
3.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	100, <i>max</i>
4.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	250, <i>max</i>

Ref.: नेपाल राजपत्र, काठमाण्डौं, असार ९ गते २०६० साल।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Cotton Textile Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluents
1.	pH	6.0 ~ 9.0
2.	Total Suspended Solids, (mg/l)	150, <i>max</i>
3.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	100, <i>max</i>
4.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	250, <i>max</i>

Ref.: नेपाल राजपत्र, काठमाण्डौं, असार ९ गते २०६० साल।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Soap Manufacturing Industries into Inland Surface Water

S. N.	Parameters	Tolerance Limits for Effluents
1.	pH	6.0 ~ 9.0
2.	Total Suspended Solids, (mg/l)	200, <i>max</i>
3.	Biological Oxygen Demand, (mg/l) 5 days at 20°C	100, <i>max</i>
4.	Chemical Oxygen Demand, (mg/l)	250, <i>max</i>
5.	Oil and Grease, (mg/l)	10, <i>max</i>
6.	Phenolic Compounds, (mg/l)	1, <i>max</i>

Ref.: नेपाल राजपत्र, काठमाण्डौ, असार ९ गते २०६० साल ।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Surface Finishing Industries (Galvanizing Industries and Electroplating Industries) into Inland Surface Water

Parameter	Concentration not to exceed, mg/L (except for pH and temperature)
pH	5.5 to 9.0
Temperature	should not exceed 40°C in any section of stream within 15 meters down stream from the effluent outlet
Oil & grease	10
Suspended solids	100
COD	250
Cynaides (as 'CN')	0.2
Ammonical nitrogen (as N)	50
Total residual chlorine (as Cl)	1.0
Cadmium (as Cd)	2.0
Nickel (as Ni)	3.0
Zinc (as Zn)	5.0
Chromium as Cr	
Hexavalent	0.1
Total	2.0
Copper (as Cu)	3.0
Lead (as Pb)	0.1
Total Heavy Metals	10
Iron (as Fe)	3.0

Ref.: नेपाल राजपत्र, खण्ड ६० काठमाण्डौं, श्रावण २७ गते २०६७ साल
(अतिरिक्ताइ १० (क), भाग ५, नेपाल सरकार, वातावरण मन्त्रालयको
सूचना ।

Tolerance Limit for Industrial Effluent Discharged by Paint Industries into Inland Surface Water

Parameter	Concentration not to exceed units in mg/L except pH
pH	6.0 to 8.5
Suspended solids	100
BO ₅ at 25°C for 5 days	50
CO ₂	250
Phenolics as C ₆ H ₅ OH	1.0
Oil & Grease	10.0
Lead as Pb	0.1
Chromium as Cr	
hexavalent	0.1
total	2.0
Copper as Cu	3.0
Nickel as Ni	2.0
Zinc as Zn	5.0
Mercury as Hg	0.01
Total Heavy Metals	7.0

Ref.: नेपाल राजपत्र, खण्ड ६० काठमाण्डौं, श्रावण २७ गते २०६७
साल (अतिरिक्ताइ १० (क), भाग ५, नेपाल सरकार, वातावरण
मन्त्रालयको सूचना ।

Air Quality Standards

National Ambient Air Quality Standards for Nepal

Parameters	Units	Averaging Time	Concentration in ambient Air, maximum
TSP	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	Annual	-
		24 - hours*	230
PM ₁₀	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	Annual	-
		24 - hours*	120
Sulfur Dioxide	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	Annual	50
		24-hours**	70
Nitrogen Dioxide	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	Annual	40
		24-hours**	80
Carbon Monoxide	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	8hours	10000
		15 minutes	100000
Lead	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	Annual	0.5
		24-hour	-
Benzene	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	Annual	20
		24-hours*	-

Ref.: Environment Sector Program Support, Ministry of Population and Environment, Kathmandu: Ambient Air Quality Monitoring in Kathmandu Valley, Yearly Report for the year 2003, March 2004

Note:

* : 24 hourly values shall be met 95% of the time in a year. 18days per calendar year the standard may exceed but not on two consecutive days.

** : 24 hourly standards for NO₂ and SO₂ are not to be controlled before MOPE has recommended appropriate test methodologies. This will be done before 2005.

Nepal Vehicle Mass Emission Standard for gasoline & Diesel operated Vehicles, 2056

Fuel	Vehicle type	Model Year	CO%	HC, ppm	HSU, %	Test
Petrol	Four wheeler	Up to 1980	4.5	1000	-	Idle
		After 1981	3.0			
	Three wheelers	Up to 1991	4.5	7800	-	Idle
		After 1992	3.0			
	Two wheelers	All	4.5	7800	-	Idle
	LPG CNG	All categories	-	3.0	1000	-
Diesel	Four wheelers	Up to 1994	-	-	75 (Ka=3.22 per meter)	Free
		After 1995			65 (K=2.44 per meter)	Acceleration

K= Coefficient of light absorption, a measure of blackness of smoke. It is independent of the measurement length.

Ref.: Policies & Institutional Arrangements for managing emissions from motor vehicles (Ref.: Urban Transportation and the Environment in Kathmandu Valley, Nepal Shobhakar Dahal, 2006)

Legal Framework for AQMS in Nepal

Actions Undertaken by Government¹:

- **Vehicle exhaust emission control standards:** Nepal introduced vehicle exhaust emission tests in 1984 adopting the tail-pipe standards of 65 hartridge smoke units (HSU) for diesel operated vehicles and 3% CO for petrol - operated vehicles. A vehicular color rating system with respect to the exhaust emission standards was introduced. This system provides green stickers to vehicles meeting the emission standard and red stickers to vehicles failing test.
- **Nepal Vehicle Mass Emission Standard 2056BS (2000AD):** Nepal vehicle mass standard is the government's major step towards reducing emissions per kilometer of travel. This standard is similar to the EURO - 1 standard.

¹ Policies & Institutional Arrangements for managing emissions from motor vehicles (Ref.: Urban Transportation and the Environment in Kathmandu Valley, Nepal Shobhakar Dahal, 2006)

National Drinking Water Quality Guidelines

Categories	Parameters	Maximum Concentration Limits, (MCLs)	Remarks
Physical	Turbidity, (NTU)	5(10)	
	pH	6.5-8.5*	
	Color, (TCU)	5(15)	
	Taste & Odor		
	Total Dissolved Solid, (mg/l)	1000	
	Electrical Conductivity	1500	
Chemical	Iron, (mg/l)	0.3(3)	
	Manganese, (mg/l)	0.2	
	Arsenic, (mg/l)	0.05	
	Cadmium, (mg/l)	0.003	
	Chromium, (mg/l)	0.05	
	Cyanide, (mg/l)	0.07	
	Fluoride, (mg/l)	0.5-1.5*	
	Lead, (mg/l)	0.01	
	Ammonia, (mg/l)	1.5	
	Chloride, (mg/l)	250	
	Sulphate, (mg/l)	250	
	Nitrate, (mg/l)	50	
	Copper, (mg/l)	1	
	Total Hardness, (mg/l)	500	
	Calcium, (mg/l)	200	
	Zinc, (mg/l)	3	
	Mercury, (mg/l)	0.001	
	Aluminum, (mg/l)	0.2	
	Residual Chlorine, (mg/l)	0.1-0.2*	Only for chlorinated systems
Micro-Biology	E-Coli, (MPN Index / 100ml)	0	
	Total Coliform, (MPN Index / 100ml)	0(95)%	

Ref.: राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६२, नेपाल राजपत्र, व.सं. २०६२/१६ काठमाडौं, भाग ३, संख्या ९, नेपाल सरकार, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय, २०६३

Note:

1. *: Represents the range values.
2. ( ): The indicated values inside the brackets represent for those water if other alternative options are unavailable.

नेपाल सरकार
शहरी विकास मन्त्रालय
शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग